

Adorjáni Anna

A KÖLTÉSNET FIZIOLÓGIÁJA

– Kemény István: Lúdbőr¹ –

Számos emlékezetes esemény történt 2017-ben, amelyek hosszútávon kihatnak arra, ahogyan a világot és benne a helyünket látjuk. Egyik ilyen esemény, hogy Kemény István bevezette az irodalom mértékegységeként a lúdbőrt (lásd. *A költészet megkopasztása* című esszét). Újra lehet olvasás közben szabadon, gyermeki szívvel, eszeveszetteen lúdbőrözni, ha a helyzet úgy kívánja. Kiderült hát, hogy az irodalom minősége empirikusan, a bőrben ülő szőrtüszőhöz kapcsolódó szőremelő izom összehúzódásain mérhető. A szőremelő izmok pedig hideg inger, félelem vagy izgalom hatására húzódnak össze: így keletkezik a lúdbőr. A felborzolt szőrszálak feladata, hogy a test közelében tartsák a meleget, ilyen módon segítsék az optimális hőmérséklet fenntartását. A jó költészet tehát természetes gyógymód a megfázás ellen: nagy, megrázó versek olvasása hideg téli estékre különösen ajánlott. A jó költészet a szó szoros értelmében melegséggel tölt el. „Nem tudok ennél tárgyyszerűbb *ars poeticát* mondani. (...) Számomra csak a versírás gyakorlata létezik, ennek magva az ihlet. Célja pedig a lúdbőr.” (162.)

Kemény István a *Lúdbőr* című esszékötete válogatás az elmúlt mintegy tizenöt év esszészerű írásaiból. Bár a tematikus skála széles és az időkeret tág, a kb. nyolcvan esszé egyetlen hosszú gondolatfolyamként is olvasható. Az esszék nem elemezni akarják a múltat és a jövőt, a verseket és regényeket, kanonizált művészek alkotásait és kocsmákban, tömegközlekedésen kihallgatott beszélgetéseket, amely a témájukat adja. A szerző a velük való találkozás élményét osztja meg az olvasóval. Kézbe veszi, megszemléli, megforgatja a tárgyakat, levonja a következtetéseket, aztán visszateszi őket a helyükre. Az esszék sétára hívják az olvasót és beszélgetni akarnak vele. *A Lúdbőrt* olvasni olyan élmény, mintha a szerzővel elindulnánk Budapest utcáin

1 Magvető, Budapest 2017.

és szóvá tennénk mindent, bármit, ami eszünkbe jut, ami szembe jön, felborzolja a szőrszálainkat, és nem hagy hidegen. Az esszék témái komolyak, sokszor komorak, a kötet mégsem nyomasztó. Kemény István könnyed, játékos, naiv és ironikus hangon közelít a szegénységhez (pl. *Magyarország és a jövő.*), a kelet-európai értelmiségi frusztrációjához (*Az értelmiségi fölényről*), Zrínyi Miklóshoz (*Zrínyi Miklós és az üvegplafon*), Csokonaihoz (*Pár korlátozott felelősségű mondat Csokonairól*), vagy a német kultúrához (*Áramvonal*). Ez a hang nagyon hitelesen szól, és bár a témák súlyosak, nem tesz terhet az olvasó vállára. Lássuk, hogyan lehetséges ez!

A szövegek körülbelül tízpercesek. Ez alól kivételt képeznek az utolsó fejezet esszéi, amelyek kb. egy-egy oldalon foglalják össze a világirodalomnak azt az ötven alkotását, amely Kemény István lúdbőr-skáláján magas pontszámot ért el (*Ötven + 1 irodalmi pillér*). Az esszék pár perc alatt úgy repítenek át évszázadokon, korstílusokon, országokon, költői életműveken, generációkon, ideológiákon, diktatúrákon és háborúkon, mintha ez volna a legtermészetesebb dolog a világon. Kemény nem fél tömör, aforizma-szerű mondatokkal szédítően nagy tereket átszelni. „A zszarnokságnak jó fél órája vége.” (7.), írja 1989. október 23-án a borítókép kapcsán, amelyen barátaival a Parlament főbejáratának lépcsőjén ül. Aztán Magyarország megkésettségéről és a hetvenes évek dekadens hangulatáról így ír: „Valahogy megnyugtató, hogy az egész emberi civilizáció el fog pusztulni. (És három évvel utána mi is.)” (17.). „A holokauszttagadóról tudni kell, hogy ő is, mint minden gondolkodó ember, igyekszik megmagyarázni a világot, amelyben él, megpróbálja egyszerűvé és otthonossá tenni.”(69) Vagy így: „Fekete István parancsokat teljesített élete nagyobb részében.” (97), és „A költészet nem más, mint a szirének énekének az elmesélése.” (158.) Leveri a cölöpöket és áthidalja a távolságot: mehetünk tovább.

Miért érdemes Magyarországon maradni a '89 után született generációnak, és mire lehet ma Magyarországon ez a generáció büszke? Milyen feladata maradt még a rendszerváltó korosztálynak, mi romlott el a kilencvenes években, és ki a felelős érte? Hol a költészet helye ma? Mi az értelmiség szerepe a mai társadalomban? A szövegek másik

titka, hogy Kemény István nem dühös, nem hideg és nem objektív. A kérdések, amelyekre választ keres, zavarba ejtőek, mégsem gurul dühbe, a hangja nélkülöz minden nyelvi agressziót, a legelszomorítóbb felismeréseket, az éles kritikát is szeretettel, eleganciával fogalmazza meg. „Kicsit persze bedarált, betört a társadalom, de nem névre szólóan.” (8.) A *Lúdbőr* világa hasonlít ahhoz, amelyben élünk, csak kicsit normálisabb. Az élet akár a fikció allegóriája is lehetne. Olyan anyagból vagyunk, mint a hőseink. Olyanból, mint a kedvenc könyveink. Kemény ezekben az esszéekben megtartotta a gyermeki rácsodálkozás képességét, viszont az élettapasztalatát is, így a látvány nem tudja megtéveszteni. Kemény István mondatainak sarkában ott lapul egy buddha-mosoly.

A *Lúdbőr* esszéi politikai esszék a szó eredeti értelmében: a közélettel és annak jelenségeivel foglalkoznak. Az írások többségének a politika körébe tartozik a központi témája, még az irodalmi témájú esszéikben is megjelenik a közélet mellékszálként. Kemény Istvánt nagyon foglalkoztatja generációjának és az értelmiségnek a helye, szerepe a mai magyar társadalomban. „Mindannyian arra lettünk kiképezve kiskorunk óta, hogy le tudjuk élni az életünket egy diktatúrában.” (8.) Az esszéikben szervesen kapcsolódik egymásba az irodalom, a közelmúlt (az a történelmi tapasztalat, amelyben a rendszerváltó generáció szocializálódott), és a jelen (és ezzel szoros összefüggésben az a jövő, amely felé haladunk). Leginkább az érdekli a szerzőt, hogy hogyan egyeztethető össze egymással az egyenlőség, amelyre a szocializmus nevelte gyermekeit, és a szabadság, amely a rendszerváltással érkezett importárúként és némiképp váratlanul.

„...nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy 1945-ben Jaltában esetleg nem is csak az érdekszférákat egyeztették a győztesek, hanem (talán egy cigiszünetben?) megosztottak a szabadságon és az egyenlőségen is – szépen, testvériesen...” (182.) A szövegek bár nem adnak választ a feltett kérdésekre, nem oldják fel a dilemmákat, mégsem nyugtalanítják és hagyják kétségek közt az olvasót. A *Lúdbőr* azt üzeni, hogy lehet ma Magyarországon normálisan politikai témákról beszélni.

De normalitás ide vagy oda, az igazi mégiscsak az, ha olvasás közben a karunkra kiül a lúdbőr. Nekem ezt az élményt Kemény István kötete két ízben adta meg. Az egyik ilyen esszé az *Ilyenkor, augusztusban*. Kemény *A 22-es csapdája* iránti rajongása és az apja háborús traumája iránti tartózkodó tisztelete ellentmondásosságával valami lényegeset mutat meg az irodalom, a történelem és az emberi kapcsolatok komplex összefonódásával kapcsolatban. A fiú tapintatból titokban röhögte magát hülyére a könyvön, nehogy az apja „árulónak” tartsa. Mindeközben az apa, hogy következetes legyen háborús traumájához, titokban élvezte a tűzijátékot, amely a bombázásra kellett volna emlékeztessen. Zavarunk, elbicsakló igyekezetünk, következetlenségeink és gyáva titkaink tesznek bennünket szerethető apákká és fiúkká. A másik kedvenc esszém is (*Adalékok az élet értelméhez*) párhuzamos, de gyökeresen más világok kapcsolódásának az összetettségéről szól: adott egy zárt rendszerű kommunista diktatúra és azon belül is egy elzárt, archaikus sziget. Kemény István Kóka Rozália adatgyűjtő expedícióját a csángó falvakban 1969-ben az ugyanabban az évben esett holdra szálláshoz hasonlítja: mindkettő egyformán ismeretlen célpont felfedezését tűzte zászlajára. Kóka Rozália gyűjtései egy, a polgári prűdéria előtti világba vezetnek, ahol a súlyos történetek – ugyan szűgyenkezés-sel vegyes nyíltsággal, de – elmondhatóak, és mi, a polgári prűdérián innen is értjük, átérezzük őket. Olyan anyagból vagyunk, mint zavarunk, elbicsakló igyekezetünk, következetlenségeink és gyáva titkaink. És ezt beszéljük el azok a történetek, amelyek nem hagyják nyugton a szőremelő izmokat.

Vár (1994, bronz)